

Sačuvan kontinuitet života plemićke obitelji

Jugozapadno pročelje dvorca

Foto: iz knjige "Dvorci i perivoji
Hrvatskoga zagorja"

Dvorac

Hellenbach

Napisali: prof. dr. sc. Mladen Obad
Šćitaroci i prof. dr. sc. Bojana Bojanić
Obad Šćitaroci

u Mariji Bistrici

U dvorcu se živi neprekidno od njegove gradnje, 228 godina; i danas u njemu živi obitelj Hellenbach – Ruth, kćerka Gizele barunice Hellenbach, sa svojom obitelji. Dvorac odiše starim ugođajem, ali i pulsira suvremenim životom

Samo je nekoliko dvoraca u Hrvatskoj u kojima je sačuvan kontinuitet života starih plemićkih obitelji. Jedan je od njih dvorac baruna Hellenbacha u Mariji Bistrici. Osim tih nekoliko dvoraca u kojima se u Hrvatskoj živi s uspomena na minula vremena, svima je drugima 1945. godine, poslije Drugoga

svjetskog rata i promjene političkog sustava, prekinut život.

Život novovjekovnih dvoraca u sjevernoj Hrvatskoj započeo je početkom 17. stoljeća, poglavito u Hrvatskom zagorju, gdje se grade prvi dvorci podno srednjovjekovnih plemićkih (feudalnih) gradova - burgova. Obitelj Hellenbach imala je sreću

da su mogli ostati živjeti u obiteljskom dvorcu i nakon 1945., ali su im oduzeti zemljišni posjedi - šume i oranice. Dvorac s perivojem i neposrednim okolišem je opstao, premda mu je prijeko potrebna obnova koja zahtijeva velike novčane iznose, a pomoći nema niotkuda.

U dvorcu i danas živi obitelj Hellen-

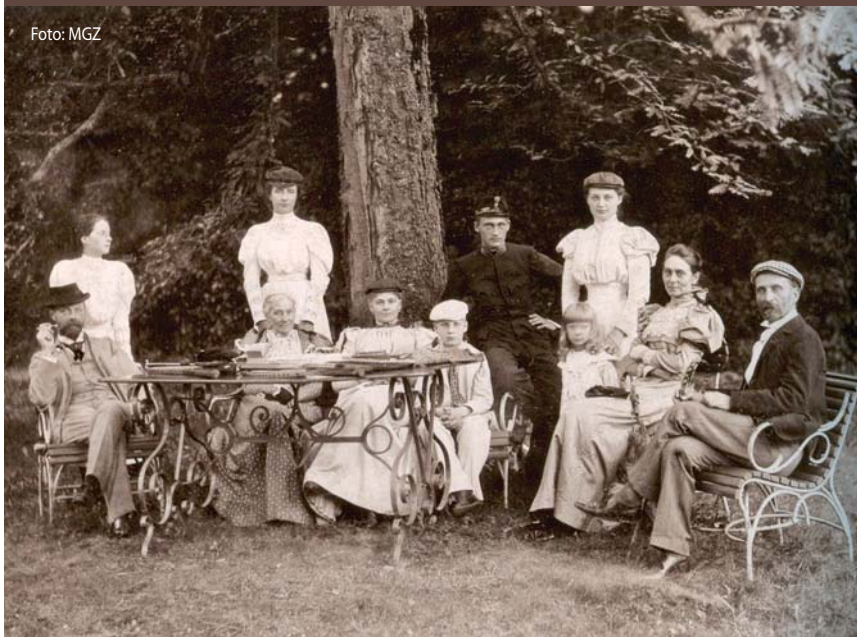
PRESERVED THE CONTINUITY OF NOBILITY'S LIFE

MARIJA BISTRICA'S HELLENBACH MANOR

Marija Bistrica, dvorac Hellenbach, *Skupni portret obitelji Hellenbach-Drašković, 1898.*, snimila Elizabeta Drašković

(slijeva nadesno: Lazar Hellenbach, Vera Papadopol, Marija (Madda) Papadopol, Klotilda Hellenbach, Ida Drašković rođ. Cavriani, Josip Drašković (Pepi), Ljudevit Drašković, Elizabeta Drašković, Nikola Karapanda (Bubi), Helena Hellenbach udana Papadopol i Josip VI. Drašković)

Foto: MGZ

Marija Bistrica, Hellenbach castle, *Family portrait of the Hellenbach-Drašković family, 1899*, taken by Elizabeta Drašković

(left to right: Lazar Hellenbach, Vera Papadopol, Marija (Madda) Papadopol, Klotilda Hellenbach, Ida Drašković née Cavriani, Josip Drašković (Pepi), Ljudevit Drašković, Elizabeta Drašković, Nikola Karapanda (Bubi), Helena Hellenbach married name Papadopol and Josip VI. Drašković)

THE MANOR HAS BEEN INHABITED FOR 228 YEARS, EVER SINCE IT WAS BUILT; HELLENBACH FAMILY STILL LIVE THERE TODAY – RUTH, THE DAUGHTER OF THE BARONESS GIZELA HELLENBACH, WITH HER FAMILY. IN THE MANOR, ONE CAN FEEL BOTH AN ANTIQUATED ATMOSPHERE, AND THAT OF CONTEMPORARY LIFE.

bach – Ruth, kćerka Gizele barunice Hellenbach (koja je umrla 1998.) i njezina obitelj – suprug Mladen Pukšić-Hellenbach te njihova djeca Alexander i Claudia. Dvorac odiše starim ugođajem, ali i pulsira suvremenim životom, prilagođenim današnjem dobu. Veći dio unutrašnjosti ostao je sačuvan, kakav je nekad bio, što podsjeća na život u dvorcu tijekom više od dva stoljeća.

Dvorac Hellenbach u Mariji Bistrici atraktivan je hrvatski dvorac. Nije odviše velik, po mjeri je Hrvatskoga zagorja koje je kao ambijent prepoznato po usitnjenosti strukturi kulturnoga krajolika koji prepoznajemo kao mozaik malih naselja, rastrkane izgradnje, vrtova i voćnjaka, oranica i livada, gajeva i šuma. U takvom ozračju, decentan u prostoru, elegantan u svom oblikovanju i izgledu, izvorno sačuvan i još neobnovljen, plijeni pozornost i ne ostavlja ravnodušnim.

Dvorac Hellenbachovih prizemni je klasicistički dvorac s portikom na glavnom, zapadnom pročelju, okrenutom prema zapadu i glavnoj cesti koja povezuje Mariju Bistricu i Zlatar Bistricu. Jednostavan i profinjen klasicistički koncept pročelja, ali i tlocrtne organizacije zgrade, svrstavaju taj dvorac među najljepše i najvrednije dvorce u Hrvatskoj. Kad smo 2006., u sklopu međunarodnog europskog projekta "Villas, stately homes and

Tlocrt prizemlja

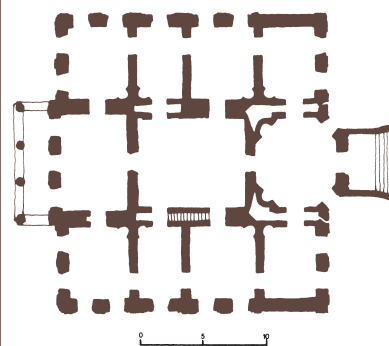

Foto: iz knjige "Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja"

castles: compatible use, valorisation and creative management" radili vrednovanje hrvatskih dvoraca na temelju šesnaest kriterija, dvorac Hellenbach u Mariji Bistrici zauzeo je peto mjesto od 29 istraživanih dvoraca u Krapinsko-zagorskoj županiji, a 15. mjesto od 100 istraživanih dvoraca sjeverne Hrvatske.

► Tlocrt dvorca je kvadrat sa stranicom 23 metra. Iz sredine tlocrta izdiže se središnja dvorana visoka kao dvije etaže s bazilikalnim osvjetljenjem, koja nadvisuje krovšte zgrade. Oko središnje dvorane nižu se sve ostale prostorije. Glavna os dvorca, položena u smjeru istok-zapad, počinje ulazom i oktogonalm predvorjem s kasetiranim svodom, nastavlja se središnjom dvoranom iz koje se ulazi u glavni salon dvorca, a završava altanom - terasom s pogledom na zapad i ulazni dio perivoja. Iz glavnog salona ulazi se u biblioteku i drugi salon te se izlazi na altanu - terasu. Iz središnje dvorane u unutrašnjosti dvorca ulazi se u sve glavne prostorije, a moguće je i kružno kretanje dvorcem.

Klasicistički dvorac i perivoj

Klasicističkih je dvoraca u Hrvatskoj razmjerno malo. Češće su se dograđivali klasicistički portici, altane i preoblikovala pročelja starijih baroknih dvoraca i kurija, nego što su se gradili novi klasicistički dvorci. Među novim klasicističkim dvorcima Palladijanskoga tipa u Hrvatskoj, poglavito u Hrvatskom zagorju, svojim dopadljivim izgledom plijene pozornost dvorac Hellenbach u Mariji Bistrici i dvorac Januševac nedaleko Zatrešića. Oba su dvorca slična izgledom zbog klasicističkog oblikovanja i arhitektonskog koncepta (približno kvadratičnog tlocrta sa središnjom dvoranom u sredini tlocrta), premda je Januševac dvostruko veći od dvorca Hellenbachovih. Dvorac u Mariji Bistrici građen je vrlo rano, 1780-ih godina, a Januševac je građen znatno kasnije, oko 1830. Dok je Hellenbachov dvorac sačuvan u izvornom obliku, dvorac Januševac je bio razoren u zadnjim danima Drugoga svjetskoga rata i kasnije je građevno obnovljen, ali bez sačuvanog izvornog interijera. U dvorcu u Mariji Bistrici živi se neprekidno od njegove gradnje, 228 godina. U dvorcu Januševac stanovalo se do Drugoga svjetskog rata, a godinama se već koristi kao arhivski prostor Hrvatskoga državnog arhiva.

Klasicistički dvorac u Mariji Bistrici, projektiran i izveden u stilu Palladijanske talijanske vile, nije bilo moguće dograđivati, pa je do danas sačuvan u izvornom obliku. Gospodarske zgrade bile su smještene jugoistočno od dvorca, što se može uočiti na staroj katastarskoj karti iz 1860. godine. Na taj način dvorac i gospodarski sklop bili su kompozicijski odvojeni, či-

Središnja dvorana

Foto: iz knjige "Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja"

Glavni salon

Foto: iz knjige "Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja"

me se još više isticala zgrada dvorca u perivoju i okolnom ambijentu.

Nekoć se dvorac nalazio izvan mjesta, nedaleko od Marije Bistrice, na cesti koja je iz Marije Bistrice vodila u Zlutar Bistricu i Zlutar te dalje prema Ivanšćici. Nova izgradnja duž ceste u drugoj polovici 20. stoljeća približila se dvorcu. Usprkos tome još uvijek je dvorac s perivojem i okolnim gajevima vizualno uočljiv s glavnih prometnica i okolnih brežuljaka. Dvorac je drvećem skriven od izravnog pogleda s ceste, ali svakom je prolazniku jasno da se u sjeni visokih crnogoričnih i

Katastarska karta iz 1860.

Foto: iz knjige "Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja"

bjelogoričnih stabala skriva zanimljivo i vrijedno staro zdanje.

Perivoj je nastao nakon izgradnje dvorca, možda još krajem 18. stoljeća ili pak početkom 19. stoljeća. Na staroj katastarskoj karti iz 1860. godine prikazan je izvorni klasicistički tlocrtni izgled perivoja na površini 1,4 hektara. Klasicistička koncepcija prepoznaje se po simetričnoj i jednoosnoj tlocrtnoj kompoziciji perivoja, koja je usklađena s tlocrtnom kompozicijom unutrašnjosti dvorca. Tri staze vodile su od glavnog puta do dvorca. Ulaz u dvorac bio je na suprotnoj, dvorišnoj, istočnoj strani, gdje se nalazio velik uresno-utilitarni vrt.

Kolni pristup dvorcu vodio je s južne strane perivoja i razdvajao ga od gospodarskoga sklopa. Uz glavni put i jednu od tri prilazne staze postojao je drvoored kojega danas više nema. Na katastarskoj karti iz 1924. vide se izmjene kompozicije perivoja. Nestale su tri prilazne staze dvorcu, kao i kolni prilaz s juga. Uspostavljen je novi kolno-pješački prilaz dvorcu sa sjevera, krivudavom stazom kojom se svladava nagib terena. Perivoj se tada proširio prema istoku, obuhvativši dio dotadašnjega gospodarskog prostora i dio vrta. Točno vrijeme promjene nije poznato, najvjerojatnije krajem 19. stoljeća, kad su se mnogi klasicistički perivoji preoblikovali u pejzažne – dijelom zbog mode, a dijelom i zbog manjih troškova održavanja. U perivoju se danas svojom veličinom i starošću ističe nekoliko stabala – lipa, crvena bukva, divlji kesten, platana i skupina smreka.

U Mariju Bistricu iz Svete Helene

Gradnja dvorca u Mariji Bistrici završena je 1786. godine, o čemu svjedoče štukature koje su te godine izvedene, pa je 1786. upisana u konzolu ispod vijenca, na začelnom zidu prostorije iz koje se pristupa na altanu. Dvorac i posjed bio je tada u vlasništvu Petra grofa Sermagea, čija je obitelj u 18. stoljeću posjedovala brojne posjede u Hrvatskom zagorju. Petar je posjed Mariju Bistricu naslijedio od svoje prve žene Josipe rođ. grofice Keglević, čija je obitelj poznata stara hrvatska plemićka obitelj koja je isto tako posjedovala brojne posjede u Hrvatskom zagorju.

Nakon Sermagea posjed u Mariji Bistrici bio je u vlasništvu plemićke obitelji Jelačić od Bužima. Ženidbom baruna Lazara Hellenbacha i Klotilde Jelačić (kćeri Karla pl. Jelačića i Fanny rođ. grofice Ser-

Sveta Helena, dvorac Hellenbachovih, projekt preuređenja

mage), 1851., posjed u Mariji Bistrici postaje vlasništvo baruna Hellenbacha. Sve do danas, dakle 163 godine, dvorac i posjed u vlasništvu je Hellenbachovih.

Obitelj Hellenbach potječe iz Slovačke (Kremnica), a posjedovali su imanje Paczolay u Mađarskoj. Lazar Hellenbach (1827.-1887.), rođen na obiteljskom dobru Paczolay, prvi je došao u Hrvatsku, 1849. i nastanio se na majčinu imanju Svetoj Heleni nedaleko Svetog Ivana Zelina. Prije toga je živio u Beču, a studirao u Pragu. Njegov otac Vilim oženio se 1825. s Marijom-Marijanom, kćerkom slavonskog velikaša Adamovića-Čepinskog, koja mu je donijela u miraz posjed Svetu Helenu. Lazar Hellenbach oženio se 1851. s Klotildom pl. Jelačić od Bužima, s kojom je imao pet kćeri (Helenu, Marijanu, Gizelu, Fany i Zdenku) i sina Dioniza te se u početku obiteljskog života posvetio vođenju gospodarstva na svojim posjedima.

Obitelj Lazara Hellenbacha živjela je najprije u Svetoj Heleni, u dvorcu koji je sačuvan do danas, ali je u jako lošem stanju. Lazar je stari dvorac u Svetoj Heleni namjeravao obnoviti i povećati, o čemu svjedoči projekt preinake i dogradnje dvorca iz 1862./1863. Izvorni projekt preinake dvorca Sveta Helena čuva se u dvorcu u Mariji Bistrici. Lazar i Klotilda Hellenbach sa svojih pet kćeri i sinom Dionizom živjeli su u Svetoj Heleni do proljeća 1866., kada dvorac i posjed prodaju Kolomanu pl. Mikšiću (Mixichu) od Lukavca. Tada se sele u Mariju Bistricu, koja će postati novo obiteljsko sjelo, a Sveta Helena ostat će za Hellenbachove draga obiteljska uspomena.

U dvorcu u Mariji Bistrici obitelj Hel-

lenbach stvorila je ugodan ambijent za ladanjski život, o čemu svjedoči današnji interijer dvorca sa starim pokućstvom u dvorskim salonima, starim kaljevim pećima, obiteljskim portretima i slikama, posuđem, fotoalbumima i brojnim sitnicama, što sve podsjeća na aktivan i ispunjen život na tom starom zagorskom plemićkom imanju.

Osim središnje dvorane i glavnoga salona, posebice je vrijedna i zanimljiva knjižnica, u cijelosti sačuvana s pokućstvom i brojnim knjigama. Uredio ju je i opremio Lazar Hellenbach koji je najpoznatija osoba u obitelji. Kao filozof, pisac i političar, u dvorcu je njegovao kulturu i umjetnost. Bio je sljedbenik filozofa Arthura Schopenhauera. Današnja unutrašnjost dvorca podsjeća na njegovo doba života u dvorcu. ●

There are only a few Croatian castles where the life of nobility has been preserved. Among them is Baron Hellenbach's manor in Marija Bistrica. With the exception of the few Croatian manors where memories of times past are still very much alive, the lives of all the others were disrupted after 1945 and World War II.

Castles of Northern Croatia's Modern Period began in 17th century, especially in Hrvatsko zagorje, where first manors were built at the foot of medieval feudal burghs. Hellenbach family was lucky to have remained in the family manor after 1945, but all the land, woods and fields, were taken away. The manor with the gardens and immediate surroundings survived, although it is in dire need of a ►

Mladen Obad Šćitaroci:
Dvorci i perivoji
Hrvatskoga zagorja
 Školska knjiga

Bogato ilustrirana monografija *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja* obrađuje specifičnu i vrlo vrijednu kulturnu i graditeljsku baštinu Hrvatskog zagorja (52 dvorca i sedam kurija), čija vrijednost nadilazi nacionalne granice. Zamišljeno kao spomen na zagorske dvorce i njihove vlasnike, ovo vrijedno djelo u izdanju Školske knjige obuhvaća i arhivsku građu (stare planove i fotografije dvoraca).

Nakon što su stoljećima bili žarišta života, rada, kulturnog pa i političkog djelovanja, četrdesetih godina prošlog stoljeća zagorski su dvorci dospjeli na marginu svagdašnjeg života. Mnogi su dvorci nestali, postali ruševni, napušteni ili zapušteni, ali ipak nisu zaboravljeni. Potvrđuje to i raskošna knjiga Mladena Obada Šćitarocija, vrsnoga znalca, sveučilišnoga profesora, arhitekta i neumornog zagovaratelja revitalizacije nacionalnih uspavanih ljepotica.

Ima li ljepše usporedbe od one koja kaže da je Hrvatsko zagorje velik perivoj – perivoj s mnoštvom dvoraca i kurija, perivoj uz koji je vezano toliko povijesnih priča i događaja, seljačkih buna i Gupčevih puntara. A svaki dvorac priča svoju priču, originalnu i nikad i nigdje ponovljivu. Mnoge od tih priča, među kojima je vjerojatno najzujbudljivija ona o Veroniki Desiničkoj, zazidanoj u Velikom Taboru, pronaći ćete u toj zanimljivoj monografiji, objavljenoj u našem i engleskom jeziku.

costly renovation, with no help in sight.

Family Hellenbach still reside in the manor – Ruth, the daughter of the baroness Gizela Hellenbach (who passed away in 1998) and her family – husband Mladen Pukšić-Hellenbach and their children Alexander and Claudia. There is an antiquated quality to the manor's atmosphere, but there is also a contemporary feel to it, as well. Most of the interior has remained preserved, which is a reminder of its two-centuries-long life.

Hellenbach manor in Marija Bistrica is an attractive Croatian manor. It is not oversized, and is befitting of Hrvatsko zagorje that is distinguished by a clustered structure of cultural landscapes abundant in small settlements, scattered buildings, gardens and orchards, fields and meadows, groves and woods. In those surroundings, nobody is left indifferent by the manor's befitting presence, elegance in shape and form, and its authenticity.

Hellenbach Manor is a single-floor Classicistic manor with portico on the main, western façade, facing west and the main road connecting Marija Bistrica and Zlatar Bistrica. Simple and refined Classicistic façade and layout are the main reasons why the manor ranks among the most beautiful and most valuable castles in Croatia. In 2006, as part of the international European project "Villas, stately homes and castles: compatible use, valorisation and creative management", we evaluated Croatian castles on the basis of 16 criteria, and Hellenbach Manor in Marija Bistrica ranked 5th among the 29 in Krapina-Zagorje County, and 15th among the 100 in the northern Croatia.

The manor's ground plan is square

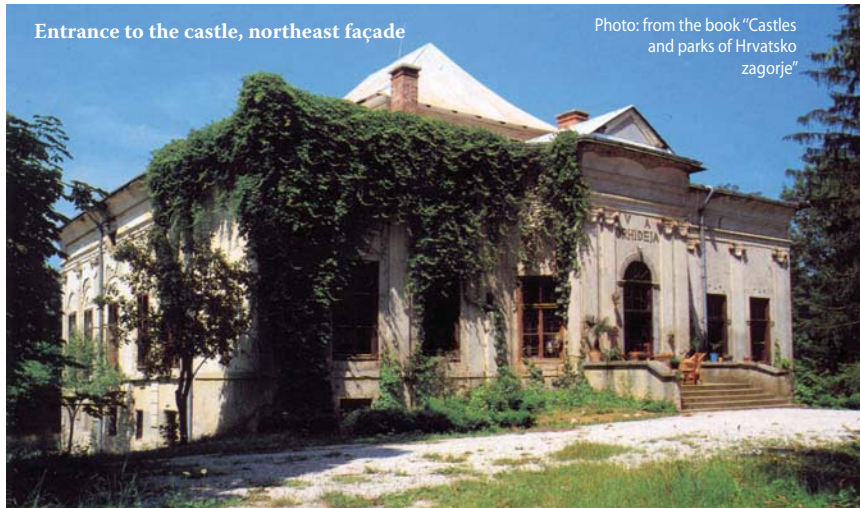
shaped with 23-meter long sides. At the centre there is a central hall, two-floors high, with clerestory lighting that rises above the roof of the building. The central hall is surrounded by other rooms. The east-west main axis of the manor starts at the entrance and octagonal hall with coffered ceiling leads to the central hall and further into the main salon and a terrace with a view stretching to the west and the entrance to the gardens. Beyond the main salon there is an entrance to the library and another salon that has a terrace exit. The central hall allows access to all main rooms, and it is possible to move in circles around the manor.

Classicistic manor and gardens

There are relatively few classicistic castles in Croatia. Adding classicistic porticos, terraces and remodeling the façades of old Baroque castles was more common than building new classicistic castles. Among the new classicistic Palladian castles in Croatia, primarily in Hrvatsko zagorje, Hellenbach manor in Marija Bistrica and Januševac Manor near Zaprešić catch one's eye. The manors are similar in appearance due to their classicistic architecture (square layout with the central hall at the centre), even though Januševac is twice the size of Hellenbach. Marija Bistrica manor was built very early, in 1780s, whereas Januševac was built much later, around 1830. Hellenbach Manor was preserved untouched, whereas Januševac was destroyed at the end of World War II, and renovated later on, but the original interior was not preserved. Marija Bistrica manor has been inhabited since it was built 228 years ago. Januševac

Entrance to the castle, northeast façade

Photo: from the book "Castles and parks of Hrvatsko zagorje"

was a residential area only until World War II. Croatian State Archives have been using it for years now. Classicistic manor in Marija Bistrica, designed and built as a Palladian Italian villa, could not be extended, so it has been preserved in its original form. Farm buildings were situated to the south-east, which is still visible on an old cadastral map dating back to 1860. In that way the composition separated the manor and the farm buildings, making the manor the focal point of the gardens and their surroundings.

The manor used to be outside the town limits, near Marija Bistrica, on the road that led to Zlatar Bistrica, Zlatar and further to Ivanščica. In the second part of the 20th century new housing was built close to the manor. Despite that, the manor and the gardens, along with the surrounding, groves has remained visually conspicuous from main roads and neighbouring hills. The trees shelter the manor from the main road view, but every passer-by still realizes that the shade of tall deciduous and evergreen trees hide an interesting and valuable old building.

The gardens originate from the date of the manor construction, perhaps as early as the 18th century, or the early 19th century. The old cadastral map from 1860 shows the original classicistic square layout of the gardens spanning over 1.4 hectares. Classicistic concept is clear in symmetrical and single-axis layout of the gardens, aligned with the square layout of the manor's interior. There were 3 paths leading from the main road to the manor. The manor entrance was at the opposite, east, side, facing the yard with a big decorous utilitarian garden.

Driveway access to the manor was to the south of the gardens, thus separating it from the farm buildings. In addition to the main road and 3 access roads, there used to be a parkway that is long gone. A cadastral map from 1924 shows the composition changes. Three access roads and the driveway to the south are gone. To the north there is a new meandering road following the landscape. The gardens spread to the east, swallowing the then farm section and a part of the garden. The exact moment of change is not known, most likely it happened at the end of the 19th century, when many classicistic gardens transformed into landscape gardens, in equal parts due to fashion and maintenance cost cutting. A few tall and

old trees stand out in the gardens – linden, purple beech, horse-chestnut, plane and a group of common junipers.

From Sveta Helena to Marija Bistrica

Marija Bistrica manor was completed in 1786, which is confirmed by the stucco facade from the same year, so the year 1786 is inscribed in the cantilever under the cornice of the back wall or the room that leads to the terrace. The owner of the manor and land was count Petar Sermage whose family owned numerous estates in Hrvatsko zagorje in the 18th century. Petar inherited the Marija Bistrica estate from his first wife countess Josipa Sermage nee Keglević who came from a famous and old Croatian nobility that owned many estates in Hrvatsko zagorje. After the Sermages, the estate came into hands of another noble family – Jelačić of Bužim. Klotilda Jelačić (the daughter of Karlo Jelačić and Fanny Jelačić nee Sermage) married the baron Lazar Hellenbach in 1851 and brought the Marija Bistrica estate to the Hellenbach family. The manor and the estate has been in their possession ever since – for 163 years.

Hellenbach family's origins are in Slovakia (Kremnica). They owned Paczolay estate in Hungary, as well. Lazar Hellenbach (1827-1887), born on the Paczolay estate, was the first to come to Croatia, in 1849, and found a home on his mother's estate in Sveta Helena, near Sveti Ivan Zelina. Prior to that he lived in Vienna and studied in Prague. In 1825, his father Vilim married Marija-Marijana, a daughter of a Slavonian nobleman Adamovich-Čepinski, and her dowry was Sveta

Helena. Lazar Hellenbach married Klotilda Jelačić in 1851 and had 5 daughters (Helena, Marijana, Gizela, Fany and Zdenka) and a son Dioniz who was committed to managing the estates.

Lazar Hellenbach's family first lived in Sveta Helena, in the manor that has been preserved to this day, but is in bad condition. Lazar intended to expand and renovate the old Sveta Helena manor, which is confirmed by the reconstruction project from 1862/63. The original reconstruction projects of Sveta Helena manor is kept in Marija Bistrica manor. Lazar and Klotilda Hellenbach lived with their 5 daughters and a son in Sveta Helena until spring 1866, when they sold the manor and the estate to a nobleman Koloman Mikšiću (Mixichu) of Lukavac. They move to Marija Bistrica, a new family seat, whereas Sveta Helena remains a dear family memory to the Hellenbachs.

The Hellenbachs created a cozy setting for country life in Marija Bistrica manor, which is clear from the present interior and old furniture in manor salons, old tile furnaces, family portraits and paintings, dishes, photo albums and numerous knick-knacks, all hinting at active and fulfilled live at this old estate in Zagorje.

In addition to the central hall and the main salon, the library is particularly interesting and valuable, preserved in full with furniture and long lines of books. It was designed and furnished by Lazar Hellenbach, the most distinguished family member. As a philosopher, writer and politician, he was a patron of culture and arts. He was a follower of Arthur Schopenhauer. The interior or the manor is reminiscent of his time. ☺

Broj 48 ♦ godina VIII ♦ svibanj/lipanj 2014.

Laguna moj grad

CIJENA 12 kn

ISSN 1846-4378

00514

9 771846 437008